

УДК 340.132

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-10.02>

## ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУТНІСТЬ І ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

**Котенко Микола Віталійович,**  
кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри інтелектуальної  
власності  
юридичного факультету  
(Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка, м. Київ,  
Україна)

Стан наукового дослідження та практики здійснення правових експертиз нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності в Україні є недосконалим, потребує посилення, особливо в частині наукового переосмислення питань її сутності й функціонального призначення, з метою вироблення методичних рекомендацій щодо проведення правової експертизи таких нормативно-правових актів. Указана ситуація зумовлена насамперед доктринальною неоднозначністю розуміння самого феномена інтелектуальної власності, оскільки сьогодні в юридичній науці не надано чіткої відповіді на питання її природи, сутності, змісту, її інституційних складників, співвідношення та взаємодії факторів формування інтелектуальної власності, матеріальних і процесуальних компонентів її утворення, правового забезпечення й реалізації. На нашу думку, важливу роль у сучасних умовах становлення та подальшого розвитку законодавства України у сфері інтелектуальної власності відіграє правова експертиза як чинних нормативно-правових актів, так і їх проектів, що стосуються сфери інтелектуальної власності. З огляду на те що інтелектуальна власність є ціннісним надбанням будь-якого суспільства, зумовлюється його освітнім потенціалом, потребує державно-правової підтримки та забезпечення, варто відзначити, що будь-які правові положення та їх проекти, які стосуються забезпечення інтелектуальної власності, потребують особливого експертного оцінювання з боку представників юридичної науки, практики в межах проведення правової експертизи нормативно-правових актів, якими закріплюються такі положення. Ураховуючи наукову та практичну доцільність вивчення сутності й функціонального призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності, у роботі: 1) встановлено сутність правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності; 2) з'ясовано функціональне призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності.

**Ключові слова:** інтелектуальна власність, правова експертиза, законотворчість, законодавчий акт, законопроект.

**LEGAL EXPERTISE OF REGULATORY ACTS IN THE SPHERE OF INTELLECTUAL PROPERTY: ESSENCE AND FUNCTIONAL PURPOSE**

**Kotenko Mykola Vitaliiovych,**  
Candidate of Juridical Sciences, Associate  
Professor,  
Associate Professor at the Department  
of Intellectual Property  
of the Faculty of Law  
(Taras Shevchenko National University  
of Kyiv, Kyiv, Ukraine)

The state of scientific research and practice of legal expertise of normative-legal acts in the field of intellectual property in Ukraine is imperfect. This situation is caused primarily by the doctrinal ambiguity of understanding of the phenomenon of intellectual property, since today in legal science there is no clear answer to the questions of its nature, essence, content, its institutional constituents, correlation and interaction of factors of formation of intellectual property, material components, material components provision and implementation. In our opinion, an important role in the current conditions of formation and further development of the legislation of Ukraine in the field of intellectual property is played by legal expertise of both current regulatory acts and their projects related to the field of intellectual property. Given that intellectual property is a valuable asset of any society, it is conditioned by its educational potential, requires state legal support and support, it should be noted that any legal provisions and their projects related to intellectual property protection require special expert evaluation by the representatives of legal science, practice within the limits of carrying out legal examination of normative legal acts, which fix such provisions. Considering the scientific and practical expediency of studying the nature and functional purpose of legal expertise of normative legal acts in the field of intellectual property, the work was: 1) the essence of legal expertise of normative legal acts in the field of intellectual property was established; 2) clarified the functional purpose of legal expertise of regulations in the field of intellectual property.

**Key words:** intellectual property, legal expertise, lawmaking, legislative act, law-project.

Доктринальне розуміння поняття «інтелектуальна власність» у вітчизняній юридичній науці є досить неоднозначним і суперечливим, не дає чіткої відповіді на питання її природи, сутності, змісту, її інституційних складників, співвідношення та взаємодії факторів формування інтелектуальної власності, матеріальних і процесуальних компонентів її утворення, правового забезпечення й реалізації. Тому й правове забезпечення відносин у сфері інтелектуальної власності в Україні так само відзначається непослідовністю, високим рівнем суперечності положень актів законодавства України, надмірним характером змінюваності цих положень, відсутністю єдиного концептуального підходу до реформування законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Неоднозначність, колізійність і пробільність правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності в Україні насамперед негативно відбивається на творчому складнику кожної людини, призводить до розчарування в системі забезпечення прав суб'єктів інтелектуальної власності, нівелює інноваційність їхньої діяльності в частині створення інтелектуального продукту. На нашу думку, важливу роль у сучасних умовах становлення та подальшого розвитку законодавства України у сфері інтелектуальної власності відіграє правова експертиза як чинних нормативно-правових актів, так і їх проектів, що стосуються сфери інтелектуальної власності. Від-

мічаючи поточне підвищення «наукового інтересу» до вивчення інституту правової експертизи юридичних документів, у тому числі й чинних нормативно-правових актів України та законопроектів у сфері інтелектуальної власності, як особливого різновиду правових експертиз за ознакою галузі законодавства на фоні підвищення активності у сфері правотворчої діяльності, варто зазначити, що дослідження будь-якого юридичного явища, в тому числі й питань правової експертизи, потребує аналізу її феноменологічних і функціональних засад, що пов'язується з необхідністю встановлення поняття, природи, сутності та функціонального призначення правової експертизи. У юридичній літературі проблематика правової експертизи вивчалася переважно на рівні загальнотеоретичних юридичних досліджень такими вченими, як С.В. Бобровник, Є.П. Євграфова, А.П. Заєць, А.М. Колодій, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, О.В. Скрипнюк та ін. Епізодично окремі аспекти правової експертизи нормативно-правових актів галузевого характеру досліджуються представниками галузевих юридичних наук. Зокрема, учені-правознавці галузевих юридичних наук досліджували деякі практичні аспекти проведення правової експертизи нормативно-правових актів, а також усунення помилок і запобігання їм у використанні юридичної техніки, змісту і стилю викладення правотворчих положень в актах конституційного законодавства України (М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, О.П. Васильченко, О.В. Марцеляк, Н.А. Мяловицька), адміністративного законодавства України (В.М. Бевзенко, П.В. Діхтєвський, С.О. Мосьондз), кримінального законодавства України (П.П. Андрушко, З.А. Загиней, О.О. Кваша, О.М. Костенко) та ін. Деякі правові аспекти проведення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності розкрито в працях таких представників цивільного права, як Т.Е. Абова, Е.Н. Беляєва, Н.О. Гершанова, Е.Л. Головльова, В.В. Голофаєв, В.П. Грибанов, Ю.Т. Гульбін, М.Р. Доронін, Ч. Дьєрдь, Н.А. Радченко, Є.В. Сальникова та ін.

На нашу думку, стан наукового дослідження і практики здійснення правових експертиз нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності в Україні є недостатнім, потребує посилення, особливо в частині наукового переосмислення питань її сутності й функціонального призначення, з метою вироблення методичних рекомендацій щодо проведення правової експертизи таких нормативно-правових актів.

З огляду на те що інтелектуальна власність є ціннісним надбанням будь-якого суспільства, зумовлюється його освітнім потенціалом, потребує державно-правової підтримки та забезпечення, варто відзначити, що будь-які правові положення та їх проекти, які стосуються забезпечення інтелектуальної власності, потребують особливого ставлення (оцінювання) з боку представників юридичної науки, практики в межах проведення правової експертизи нормативно-правових актів, якими закріплюються такі положення. Важливу роль у питанні проведення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності відіграють наукові дослідження питань функціонального призначення такої експертизи, вивчення яких, по-перше, дасть змогу з'ясувати націленість правової експертизи, її мету й завдання проведення; по-друге, матиме методологічне значення, оскільки допоможе націлити діяльність експертів правової експертизи на результат; по-третє, сприятиме посиленню системності правової експертизи нормативно-правових актів загалом, окремим різновидом якої варто вважати експертизу актів у сфері інтелектуальної власності як невід'ємний складник експертизи всієї системи законодавства України. З огляду на наукову та практичну доцільність вивчення функціонального призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності, вважаємо за доцільне в роботі, по-перше, установити сутність правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності; по-друге, визначити функціональне

призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності й розкрити їх зміст.

Особливого значення правова експертиза набуває сьогодні, коли прийняття ефективних, юридично грамотних, працюючих законів, сучасність і точність правотворчих рішень стають у багатьох випадках визначальними факторами економічного, політичного та соціального реформування. Саме наукова експертиза якраз і дає змогу забезпечити належну якість проектів. У процесі становлення й розвитку інституту експертизи все активніше включається наука шляхом роботи експертно-консультативних рад, наукових інститутів тощо [1, с. 16]. Сама правова експертиза, на нашу думку, не є універсальною, вона має бути структурована залежно від профілю діяльності (об'єкту експертування). Як самостійний об'єкт мають виступати питання якості правового забезпечення прав та інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності. Продовжуючи зазначену думку, І.І. Ашмарін і Б.Г. Юдін зазначають, що експертне дослідження будь-якого питання суспільного життя здійснюється з метою отримання знань для вирішення тих або інших проблем шляхом застосування спеціальних навиків. Однак загалом загальні засади, принципи, засоби здійснення експертизи майже не визначені, їх необхідно встановити й охарактеризувати. Указане пояснюється тим, що в наявних вітчизняних і зарубіжних літературних джерелах більше декларацій і побажань, ніж конкретних результатів [2, с. 77]. Ця робота насамперед зумовлена тим, що чинні законопроекти відзначаються високим ступенем узагальненості, а також неточністю формулювань самих положень, що призводить до різноманітних тлумачень їх норм, а також до розбіжностей у поглядах учасників законотворчого процесу [3, с. 3].

Цілком слушним та обґрунтованим є твердження С.Г. Михалюк, що законотворчість є одним із важливих напрямів роботи будь-якої держави, що полягає в юридичному оформленні рішень державних органів, які регулюють усі сфери суспільного життя й державного управління, тим самим надаючи діяльності держави легітимного характеру. Актуальність дослідження вказаних проблем визначаються тим, що багато недоліків законотворчості визначаються слабкістю або відсутністю в арсеналі законотворця інструментів, які забезпечують якісну підготовку законопроектів і належну перевірку їх основних положень на відповідність принципам побудови правової держави, стратегічним цілям і пріоритетам державної політики [4, с. 215–216]. Так само й О.Р. Дашковська звертає увагу на необхідність дослідження тих питань, які надають відповідь щодо експертних засад установлення якісних характеристик законодавства, що мають відображати особливості предмета й методу регулювання відносин у тій або іншій сфері правового регулювання [5, с. 219], що ще раз підтверджує необхідність виокремлення та впровадження в механізм нормопроєктування й нормотворчої діяльності України комплексу правових експертиз, однією з яких має бути правова експертиза, предметом оцінювання якої мають бути питання дотриманості й непопорушності прав та інтересів суб'єктів у сфері інтелектуальної власності.

Актуальність вивчення інституту правової експертизи зумовлена також і практичними засадами її здійснення. Так, А.П. Заєць обумовлює значення обов'язкової правової експертизи, що проводиться Міністерством юстиції України стосовно проектів нормативно-правових актів, розроблених центральними органами виконавчої влади (на жаль, правова експертиза інших законопроектів Міністерством юстиції України сьогодні не проводиться – прим. авт.), розкриваючи його через той факт, що окремі акти все ж таки мають недостатню редакційну спрацьованість, не враховують вимог нормопроєктування, а також є неузгодженими з Конституцією та законами України [6, с. 31]. Отже, на нашу думку, специфіка правової експертизи нормативно-правових актів і законопроектів у сфері інтелектуальної власності:

– по-перше, є специфічною формою діяльності, що полягає в аналітичній роботі з оцінювання якісних характеристик положень нормативно-правового акта чи його проекту, форми, структури й реквізитів, змістом якої є виявлення ризиків колізійності, пробільності, зарегульованості суспільних відносин у частині закріплення прав та інтересів суб'єктів інтелектуальної власності, механізмів їх реалізації й захисту;

– по-друге, здійснюється уповноваженими суб'єктами, котрі мають необхідні знання та досвід у сфері реалізації норм права інтелектуальної власності, її захисту, забезпечення формалізації правових норм;

– по-третє, має власний специфічний об'єкт експертування, що являє собою юридичний документ, положення якого націлені на закріплення й подальше забезпечення прав та інтересів суб'єктів у сфері інтелектуальної власності;

– по-четверте, має науково обґрунтований характер, оскільки, з одного боку, є самостійним засобом забезпечення науковості правотворчого процесу, а з іншого боку, базується на наукових принципах, правилах і методиках, метою яких є досягнення максимального рівня об'єктивності результатів експертизи;

– по-п'яте, здійснюється у формі дослідження, перевірки, аналізу та оцінювання наданого на експертизу об'єкта, з метою надання зауважень на юридичний документ і рекомендацій щодо його вдосконалення;

Питання функціонального призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері правової експертизи в літературних джерелах отримало епізодичне дослідження, що пов'язано з нечіткістю розуміння феноменологічних засад правової експертизи взагалі. Як правило, функціональне призначення правової експертизи юридичних документів розкривається через питання «ролі та місця правової експертизи в забезпеченні ефективності та якості підготовки законодавчих актів, що безпосередньо визначається рівнем законотворчих помилок, із якими пов'язують недосконалість законів. Саме виявлення законотворчих помилок є одним із основних завдань правової експертизи» [7, с. 77]. Ученими також підкреслюється, що практика сучасної законотворчості й особливо її результатів свідчить про те, що порушення правил законодавчої техніки, офіційної мови та формальної логіки під час підготовки і прийняття закону створює загрозу виникнення законотворчих помилок, у результаті яких виникають прогалини й протиріччя. Такий закон створює неузгодженість у правовому регулюванні, що вимагає адекватного реагування на стадії проведення правової експертизи [8, с. 27].

У юридичній літературі функціональне призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності переважно аналізується з позиції її цілі, змістом якої є: 1) аналіз юридичного документа шляхом дослідження його тексту на предмет його відповідності правилам юридичної техніки; виявлення питань, котрі можуть виникнути на практиці у зв'язку з прийняттям акта, що готується; проведення комплексного оцінювання проекту юридичного документа на підставі отриманої вищевказаної інформації [1, с. 17]; 2) визначення відповідності законопроекту положенням Конституції, чинним актам законодавства у сфері інтелектуальної власності [9, с. 61]; 3) формулювання обґрунтованого висновку про відповідність законопроекту положенням соціально-економічної політики, цілям і завданням розвитку й функціонування сфери інтелектуальної власності [10, с. 10] тощо.

Отже, відзначаючи відсутність у літературних джерелах єдиного розуміння функціонального призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності, вважаємо за доцільне його уточнити. Закладаючи в основу розуміння функцій правової експертизи ті положення вчених, що обґрунтовані на сторінках літературних джерел, вважаємо, що під функціями правової експертизи

нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності доцільно розуміти ті основні напрями діяльності суб'єктів правової експертизи щодо аналізу юридичного документа й надання обґрунтованого експертного висновку на предмет відповідності його положень державній політиці у сфері інтелектуальної власності. Специфіка функцій зазначеної правової експертизи має двоаспектну природу, оскільки вони походять, з одного боку, від системи функцій експертизи, з іншого боку, від системи функцій правотворчості.

Отже, можна підсумувати, що функціональне призначення правової експертизи нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності визначає її цінність, значення та є елементом функціонального призначення як правотворчості, так й експертної діяльності.

### Список використаних джерел:

1. Пиголкин А.С., Рахманина Т.Н., Абрамова А.И. Законопроекты должны проходить проверку на зрелость. *Журнал российского права*. 1997. № 10. С. 14–18.
2. Ашмарин И.И., Юдин Б.Г. Основы гуманитарной экспертизы. *Человек*. 1997. № 3. С. 76–86.
3. Василевич Г.А. Проблемы законотворческой деятельности Верховного Совета Республики Беларусь : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Минск, 1993. 46 с.
4. Михалюк С.Г. Актуальні проблеми законотворчості в Україні. *Збірник наукових праць Національної академії управління при Президентові України*. 2006. Вип. 6. С. 216–217.
5. Дашковська О.Р. Гендерна експертиза законодавства: методологічні проблеми. *Вісник Академії правових наук*. 2006. № 4. С. 219–225.
6. Заєць А.П. Роль Міністерства юстиції України в законотворчій діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2003. № 1. С. 31–33.
7. Рагозин В.Ю. Правовая экспертиза законопроектов в Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Москва, 1998. 166 с.
8. Надеев Р.К. Правовое обеспечение законопроектной деятельности Государственной Думы. Москва : Известия, 1997. 193 с.
9. Муксинов И. Ш. Проблемы соотношения конституций субъектов Российской Федерации и Конституции Российской Федерации. *Вестник Конституционного суда Российской Федерации*. 1997. № 47. С. 60–63.
10. Захарова В. И. Общественная экспертиза законопроектов (социологический анализ) : автореф. дисс. ... канд. социол. наук : 22.00.04. Москва, 2005. 34 с.